

POROČILO O NACIONALNI RAZISKAVI O NASILJU V ZASEBNI SFERI IN V PARTNERSKIH ODNOSIH

AVTORICE: VESNA LESKOŠEK, MOJCA UREK, DARJA ZAVIRŠEK

Nacionalna raziskava o pojavnosti nasilja v zasebni sferi in partnerskih odnosih je nastala v okviru ciljnega raziskovalnega projekta CRP V5-0464 z naslovom *Pojavnost nasilja in odzivnost na nasilje v zasebni sferi in partnerskih odnosih*, ki ga vodi izr. prof. dr. Katja Filipčič z Inštituta za kriminologijo. Raziskovalni projekt sofinancirajo Urad za enake možnosti, MNZ – Policija in Agencija RS za raziskovalno dejavnost. Sestavljata dve fazi. Prva je nacionalna raziskava o nasilju v partnerskih odnosih in zasebni sferi, ki smo jo izvedle raziskovalke s Fakulteti za socialno delo. Raziskovalno skupino je vodila doc. dr. Vesna Leskošek, sodelovali sta doc. dr. Mojca Urek in prof. dr. Darja Zaviršek. Pri pripravi vprašalnika sta sodelovali še as. dr. Ines Kvaternik in as. dr. Vera Grebenc. Podatke je v SPSS obdelala as. Amra Šabič. Druga faza raziskave se nanaša na uveljavitev Zakona o preprečevanju nasilja v družini in ni predmet tega dela poročila.

Vzorec

Podatke o nasilju smo zbrali z raziskavo na reprezentativnem vzorcu splošne populacije, ki ga je pripravil Statistični urad Republike Slovenije v aprilu 2009. Vzorec je obsegal imena in priimke ter naslove 3000 žensk, starih med 18 in 80 let, izbran glede na starost, regijo in tip naselja. Populacijo med 18 in 80 let starosti smo določile glede na priporočila različnih mednarodnih raziskav. Spodnja meja omogoča, da večina žensk samostojno izpolnjuje vprašalnik. V vprašalniku nismo spraševale po nasilju, ki se je zgodilo pred dopolnjenim 15. letom starosti.

Vzorec 3000 žensk smo določili zaradi predpostavke o manjšem številu vrnjenih vprašalnikov. Podobne raziskave v svetu kažejo, da je pri prvič izvedeni raziskavi mogoče pričakovati le 20 do 30 odstotkov vrnjenih vprašalnikov. Predvidevanja so se izkazala za realna, vrnjenih je bilo 752 vprašalnikov, kar je natanko 25 odstotkov.

KLJUČNE UGOTOVITVE

Vsaka druga ženska (56,6%) je od dopolnjenega 15. leta starosti doživela eno od oblik nasilja. Najpogosteje so doživljale psihično nasilje (49,3%), potem fizično (23%), premoženjsko (14,1), omejevanje gibanja (13,9) in spolno nasilje (6,5%).

Vsaka druga ženska je doživela nasilje tudi v zadnjih 12. mesecih, največkrat psihično nasilje. Manj pa je fizičnega nasilja (5,9%), spolnega (1,5%), premoženjskega (7%) in omejevanja svobode (6,1%). Če bi psihično nasilje izključili in upoštevali le slednje 4 vrste nasilja, bi ga v zadnjem letu doživela vsaka 5 ženska.

4% žensk doživlja nasilje v več intimnih zvezah s strani večjega števila oseb.

Podatki kažejo, da se nasilje lahko začne kadarkoli v življenju, od zgodnjega otroštva, do pozne starosti. Pri nekaterih ženskah traja celo življenje.

5,5% žensk je nasilje doživljalo tudi v nosečnosti. 4,7% žensk je poročalo, da je bil povzročitelj nasilen tudi do otrok in sicer najpogosteje psihično, potem fizično in spolno.

Ženske, ki doživljajo nasilje, so manj zdrave od žensk v splošni populaciji. 44,6% žrtev nasilja je svoje zdravje označilo kot slabo in zelo slabo, v primerjavi s 6,9% iz splošne populacije. Večkrat doživljajo stres, tesnobo, prebavne motnje, izgubo teka, želodčne težave, glavobol, imajo stalno bolečino v predelu telesa, čutijo utrujenost, vrtoglavico, tresenje rok, motnje spanja, slabo koncentracijo, nespečnost, strah, depresivnost in pogosteje in resneje mislijo na samomor.

Povzročitelji nasilja so v 90,8% moški. Večinoma so boljše izobraženi, saj jih je največ končalo srednjo šolo, skoraj v enakem odstotku pa se razvrstijo v nižjo ali višjo izobrazbo od srednje. Nasilni postajajo že zgodaj, saj je najmlajši star 14 let in so nasilni tudi v pozni starosti, saj ima najstarejši 84 let. Največkrat so zaposleni za polni delovni čas, redkeje za nedoločen čas - tako je zaposlenih 16,9%. Le 1,4% je brezposelnih.

Od tistih, ki so verni, jih je 90,3% katoličanov, ostali so pravoslavne ali muslimanske vere.

Vendar je manj takih, ki vero zares tudi prakticirajo, se torej udeležujejo verskih obredov. Takšnih je 15,7%.

Petina jih redno uživa alkohol, ostali redkeje, 16,7% nikoli. Podatki so podobni splošnim podatkom o uživanju alkohola na Slovenskem. *Med storilci torej ni več alkoholikov, kot jih je v običajni populaciji moških.* Podobno je z drogami, saj 80,8% moških nikoli ne uživa droge, le 3,8% jih uživa vsak dan.

Nasilje iz vprašalnika

Spraševali smo o petih vrstah nasilja in sicer fizičnem, spolnem, psihičnem in ekonomskem ter o omejevanju gibanja, stikov in osebne svobode.

Pri fizičnem nasilju smo spraševali o naslednjih dejanjih:

Metanje predmetov v osebo,
Pretepanje s predmeti
Zvijanje rok
Lasanje
Suvanje
Brcanje
Klofutanje
Udarce s pestmi
Zažiganje
Davljenje
Dušenje
Butanje z glavo ob steno ali predmete
Napad z nožem ali drugim orožjem
Povzročanje opeklin s cigareti

Pri spolnem nasilju smo spraševali o naslednjih dejanjih:

Spolno nadlegovanje po telefonu
Dotiki na seksualen način, ki si jih niste želeli in na način, da vam je bilo mučno, moteče in vas je prizadelo
Posilstvo izven partnerstva
Posilstvo v partnerstvu (ali zakonu)
Prisiljevanje v spolne odnose z drugimi
Prisiljevanje v spolne odnose proti vaši volji
Poskusi prisiljevanja v spolni odnos
Uporaba predmetov v spolnosti proti vaši volji
Nasilje med spolnim odnosom
Prisilna prostitucija
Prisiljevanje v spolni odnos z več osebami
Prisiljevanje v gledanje pornografije
Preprečevanje jemanja kontracepcije
Prisiljevanje v splav

Pri psihičnem nasilju smo spraševali o naslednjih dejanjih:

Zmerjanje
Grozi z orožjem
Omejeval ali preprečeval (nadziral) stike s sorodniki
Omejeval ali preprečeval (nadziral) stike s prijatelji
Izražal ljubosumje
Vam namerno ni nudil pomoči, ko ste imeli zdravstvene težave/ali v primeru telesne oviranosti, bolezni
Grozi, da bo poškodoval žival, na katero ste navezani
Poniževanje v javnosti (pred prijatelji, sorodniki)
Nadleguje vas na delovnem mestu, vas spravlja v neprijeten položaj pred sodelavci in nadrejenimi, ogroža vašo zaposlitev
Žalljivo izražanje glede vašega zunanjšega videza
Vam govori, da ste predebeli
Vam preprečuje, da bi zanosili
Vam govori, da ste neumni in nesposobni
Podcenjuje vaše sposobnosti in mnenje
Jezno in glasno vpije tako, da vas prestraši in vam ne pusti do besede
Ponoči vas zbujajo, ne dovoli vam spati
Zmerja z vzdevki, ki so žaljivi in ponižujoči
Namerno nevarno vozi avtomobil, da vas zastraši
Grozi otrokom

Grozi bližnjim sorodnikom tako, da vas ne upajo braniti
 Grozi, da vas bo ubil, Če ga boste zapustili
 Grožnje, da se bo ubil ali kaj hudega naredil, Če ga boste zapustili

Pri ekonomskem nasilju smo spraševali o naslednjih dejanjih:

Vzame vam ves denar
 Ima edini dostop do denarja
 Nadzoruje vašo porabo denarja
 Je edini lastnik skupnega premoženja
 Kaznuje vas tako, da uničuje vam ljube predmete
 Krade vam predmete ali denar
 Grozi vam z uničenjem bivališča ali drugega premoženja
 Preprečuje vam zaposlitev

Pri omejevanju gibanja, stikov in osebne svobode smo spraševali o naslednjih dejanjih:

Zahteva, da prideš iz službe domov do minute točno
 Ne dovoli mi druženja s prijateljicami
 Ne dovoli mi jih klicati po telefonu
 Preprečuje mi stike z bližnjimi sorodniki
 Ne dovoli mi jih klicati po telefonu
 Preprečuje mi stike s sosedi
 Morala sem pustiti službo oziroma plačano delo
 Ne dovoli mi zapuščati stanovanja (razen za odhod v službo)
 V stanovanje me zaklene
 Sili me v kazniva dejanja
 V stanovanju me priklene/priveže, ko odide ven
 Ne dovoli mi imeti mobilnega telefona

Podatki opisno

1.1. Fizično nasilje

Četrtnina vprašanih (23%) je imela izkušnjo s fizičnim nasiljem **od 15. leta starosti dalje**. Poudariti je potrebno (kot naprej v spolnem nasilju), da nismo spraševali o nasilju v otroštvu. Večina je nasilje doživljala pred več kot 20. leti. Nekatere ga doživljajo že skoraj vse življenje.

Večina povzročiteljev fizičnega nasilja je moških (92%). Med ženskami je ena povzročiteljica partnerka v istospolni partnerski zvezi. Medtem, ko so anketiranke, ki so doživele nasilje, z moškimi storilci nasilja najpogosteje v partnerski zvezi ali pa so bile v takšni zvezi pred kratkim, so z ženskami storilkami najpogosteje odrasčale.

Več storilcev je v starejših generacijah, medtem ko je več žrtev v mlajših generacijah. Prevladujejo povzročitelji z dokončano višjo šolo (21,8%) in povzročitelji s srednjo šolo (20,4%). Izobrazbeno raven nad srednješolsko ima 45,5% povzročiteljev fizičnega nasilja, izobrazbeno raven pod srednješolsko pa 27,3% povzročiteljev. Visok je tudi odstotek zelo visoko izobraženih (z magisterijem 11% in 1,6% z doktoratom).

Ženske, ki doživljajo fizično nasilje, so manj zdrave od žensk iz splošne populacije, kar pokaže tudi test statistične pomembnosti. 44,6% žrtev nasilja je svoje zdravje označilo kot slabo in zelo slabo, v primerjavi s 6,9% iz splošne populacije.

5,9% anketirank je doživelo fizično nasilje tudi **v zadnjih 12. mesecih**. Najpogosteje je povzročitelj sedanjí mož ali bivši mož, potem prejšnji izvenzakonski partner, sledi sedanjí partner in v manjšem odstotku sledi mama in potem oče ter v enem primeru sedanja partnerka. Najpogostejša dejanja fizičnega nasilja so porivanje, klofutanje, lasanje, udarci s pestmi, zvijanje rok, brcanje davljenje, suvanje, vlečenje po tleh, in stresanje. **Doživele pa so tudi napad z nožem ali drugim orožjem, butanje z glavo ob steno ali v druge predmete, povzročanje opeklin s cigareti ter pretepanje s pasom**. Najpogostejše poškodbe so modrice in praske ter duševne težave. Med poškodbami pa so tudi hude telesne poškodbe, kot so zlomi udov, pretres možganov, poškodbe glave, izpah udov, notranje poškodbe, trajne telesne poškodbe, invalidnost in splav.

1.2. Spolno nasilje

Od 15. leta starosti je spolno nasilje doživelo **6,5% anketirank**. Čeprav se zdi, da odstotek ni posebno visok, je primerljiv z drugimi raziskavanji v svetu. Bolj pogosto ženske doživljajo spolno nasilje v mlajših letih, čeprav ga doživljajo tudi v katerikoli starosti, lahko tudi visoki. Ženske, ki so doživele spolno nasilje po 15. letu starosti, svoje zdravje ocenjujejo slabše, kot celotna populacija anketirank. Manj jih svoje zdravje oceni z dobro in zelo dobro, večkrat ga opišejo kot povprečno. Čeprav ženske, ki so doživele spolno nasilje, bolj pogosto poročajo o slabosti in bruhanju, vrtoglavici, tresenju rok, motnjah spomina, slabi koncentraciji, nespečnosti, depresivnosti, brezvoljnosti in o misli na samomor, je poraba zdravil za živce, proti depresiji in glavobolu nekoliko manjša od celotne

populacije. Bistveni razliki pa nastajata tudi pri doživljanju strahu in misli na samomor. Ženske, ki poročajo o spolnem nasilju, v večjem odstotku poročajo tudi o stalnem strahu in stalni misli na samomor. Strah je povezan tudi z občutkom varnosti. Petina žensk se ne počuti varne kljub temu, da ne živijo več s povzročiteljem nasilja.

V zadnjih 12. mesecih je 1,5% anketirank doživelo spolno nasilje, 0,9% žensk je doživelo tako spolno kot fizično nasilje. V zadnjih 12. mesecih so bile najpogostejše oblike spolnega nasilja dotiki na seksualen način, ki jih anketiranke niso želele in so bili mučni, moteči. Sledilo je prisiljevanje v spolnost, posilstvo v partnerstvu, uporaba predmetov proti volji anketirank, preprečevanje jemanja kontracepcije in prisiljevanje v splav. V vseh primerih gre za oblike, ki so nedovoljeni posegi v telo anketirank. Nekatere ženske doživljajo spolno nasilje vsak dan ali nekajkrat na teden. Najpogostejše posledice so dolgotrajne duševne stiske, fizične poškodbe, splav in neželena nosečnost. Nekatere anketiranke zaradi strahu ali sramu ne upajo k zdravniku.

Povzročitelji spolnega nasilja so večinoma moški (98%), le 2% je povzročiteljic. Ena od povzročiteljic je partnerka v istospolni partnerski zvezi. Več kot polovica povzročiteljev je v partnerski ali sorodstvenih razmerjih z anketirankami. Ostali so iz kroga znanih ljudi, kot so znanci, prijatelji, sosede, sorodniki sosedov, strici, dedki in podobno.

1.3. Psihično nasilje

Odstotek psihičnega nasilja je visok in sicer je v zadnjih 12. mesecih o njem poročala polovica vseh anketirank (49,9%). Najpogostejše je zmerjanje, obtoževanje, ljubosumnost, žalitve in poniževanje. Zelo težke oblike psihičnega nasilja so zastraševanje, razkazovanje orožja pred osebo, poškodovanje ali povzročitev smrti živali na katero je oseba navezana in zasledovanje z avtomobilom. Med zastraševanjem so tudi grožnje, da bodo partnerkam vzelo otroke, da bodo poškodovali otroke ali sorodnike, da bodo ubili partnerko in otroke. Teh oblik psihičnega nasilja je 11,8%.

Štiri petine povzročiteljev psihičnega nasilja je moških in petina žensk.

1.4. Premoženjsko nasilje

7% vseh anketirank je navedlo različne oblike premoženjske škode, med katerimi prevladujejo naslednje oblike nadzora: nadzor nad porabo denarja, nadzor nad dostopom do denarja, izključno lastništvo nad skupnim premoženjem, odvzemanje vsega denarja. Temu sledi kraja in uničevanje premoženja ali ljubih predmetov in s tem povezane grožnje. 1,2% anketirank je navedlo neplačevanje preživitve, 0,7% pa preprečevanje ali prepoved zaposlitve.

1.5. Omejevanje osebne svobode, gibanja in stikov

6,1% vseh anketirank je doživelo omejevanje gibanja, stikov in osebne svobode. Najpogostejše oblike omejevanja so prepoved druženja s prijateljicami, priti morajo iz službe domov ob točno določeni uri, sledi preprečevanje stikov s sorodniki, nadzorovanje in pregledovanje elektronske pošte, sms sporočil, potem preprečevanje klicanja prijateljice po telefonu in preprečevanje stikov s sosedi.

Zaskrbljuje je, da morajo ženske pustiti službo oz. plačano delo in da jim ni dovoljeno zapuščati stanovanja. Največ omejevanja gibanja doživljajo starejše anketiranke v starosti od 50 do 69 let. Najpogostejša izobrazba je srednja šola, sledi poklicna šola, potem višja, osnovna in nedokončana osnovna šola.

1.6. Povzročitelji nasilja

Povzročitelji nasilja so v 90,8% moški. Večinoma so bolje izobraženi, saj jih je največ končalo srednjo šolo, skoraj v enakem odstotku pa se razvrstijo v nižjo ali višjo izobrazbo od srednje. Nasilni postajajo že zgodaj, saj je najmlajši star 14 let in so nasilni tudi v pozni starosti, saj ima najstarejši 84 let. Največkrat so zaposleni za polni delovni čas, redkeje za nedoločen čas – tako je zaposlenih 16,9%. Le 1,4% je brezposelnih.

Od tistih, ki so verni, jih je 90,3% katoličanov, ostali so pravoslavne ali muslimanske vere. Vendar je manj takih, ki vero zares tudi prakticirajo, se torej udeležujejo verskih obredov. Takšnih je 15,7%.

Petina jih redno uživa alkohol, ostali redkeje, 16,7% nikoli. Podatki so podobni splošnim podatkom o uživanju alkohola na Slovenskem. Podatki za leto 2006 (Kovše, Nadrag, 2008) kažejo, da na odraslega prebivalca v Sloveniji porabimo 12,2l čistega alkohola ali 113,1l piva, 49,4l vina in 2,8l žganih pijač. Raziskava Slovensko javno mnenje 1999 med polnoletnimi prebivalci Slovenije je pokazala, da je med odraslimi prebivalci Slovenije 63,6% zmernih in 21,4% čezmernih pivcev (moški: 55,1% zmernih in 35,3% čezmernih pivcev; ženske 70,1% zmernih in 10,5% čezmernih pivk). CINDI raziskava *Z zdravjem povezan življenjski slog 2001* na odraslih prebivalcih Slovenije med petindvajsetim in štiriinšestdesetim letom starosti je pokazala, da je v zadnjih 12 mesecih čezmernih pivcev pa 13,4% (22,6% moških in 5,5% žensk). Po teh podatkih je torej odstotek rednih pivcev manjši od slovenskega povprečja¹. **Med povzročitelji nasilja torej ni več alkoholikov, kot jih je v običajni populaciji moških.** Podobno je z drogami, saj 80,8% moških nikoli ne uživa droge, le 3,8% jih uživa vsak dan.

¹ Epidemiološke raziskave o pivskem vedenju v Sloveniji. Spletna stran Inštituta za varovanje zdravja: http://www.ivz.si/Mp.aspx?ni=12&pi=5&_5_id=565&_5_PageIndex=0&_5_groupId=180&_5_newsCategory=&_5_action>ShowNewsFull&pl=12-5.0. 6. 9. 2010.

1.7. Odločanje o prekinitvi nasilnega odnosa in vloga javnih služb

Ženske se še vedno redko odločajo, da bi o nasilju spregovorile in o tem koga obvestile. Manj kot polovica je o tem obvestila javne službe ali obiskala nevladne organizacije. Najpogosteje pokličejo policijo ali center za socialno delo (CSD). Ženske pričakujejo, da javne službe lahko kaj naredijo in jim pomagajo pri rešitvi problema. Z odzivom javnih služb (policija, CSD in ZD) so večinoma zadovoljne, takšnih je okoli polovica pri vsaki službi. Nekoliko večja nihanja so pri nevladnih organizacijah, kar je pripisati zelo nizkemu številu žensk, ki so šle tja po pomoč, zato so odstotki visoki tako v pozitivno kot v negativno stran lestvice zadovoljstva.

Ženske o nasilju ne spregovorijo iz precej tradicionalnih razlogov, kot so upanje, da se bo storilec spremenil, da nasilja ne bo ponovil, ali da gre za družinsko zadevo o kateri se ne govori. Desetina ni verjela, da jim službe lahko pomagajo. Približno petina žensk pa molči zaradi strahu, ker meni, da je storilec preveč vpliven in bodo one obtožene krivde za nasilje, zato se jim lahko zgodi, da jih bodo označili kot slabe matere ali jim odvzelo otroke. Gre za resne strahove, ki sicer nimajo veliko realnih osnov, vendar je dovolj, če en sam primer, ki potrjuje strah in se nikoli ne bodo odločile, da spregovorijo. Zato je korektno in strokovno delo za zaščito žrtev nasilja tako zelo pomembno. S takšnim delom službe namreč povečujejo zaupanje in s tem tudi prijavljanje nasilja.

Zaradi nasilja le malo žensk odide k zdravniku ali v bolnico, tiste, ki gredo, pa velikokrat ne povedo, kaj je vzrok bolezni ali poškodbe. O pravih vzrokih nekatere povedo šele po več obiskih zdravnika.

V svoji osebni mreži anketiranke o nasilju največkrat povedo svojim prijateljicam ali prijateljem, potem sledi mama. Četrta se jih zaupa sestri, petina očetu in otrokom. Sledijo še sodelavke, sosede, redkeje brat in drugi sorodniki. Najpogosteje se ljudje odzivajo tako, da podprejo žrtev, ji svetujejo, naj povzročitelja nasilja zapusti, redkeje ponudijo bivanje in tako omogočijo, da ima žrtev kam iti, ali pa se pogovorijo s storilcem, spremljajo žrtev k zdravniku, pristojnim službam ali pomagajo z informacijami. Vendar je zaskrbljujoč visok odstotek slabih, negativnih odzivov, kamor uvrščamo dejstvo, da nekaj manj kot desetini niso verjeli, da so več kot petini pripisovali krivdo za nasilje, ki so ga doživljale, da so jih obtoževali provociranja in so torej dobile, kar so iskale. V to spada tudi nasvet, naj se podredijo in naredijo, kot želi storilec ali se za nasilje preprosto niso zmenili. Takšnih je bilo skupaj več kot tretjina vseh odzivov.

1.8. Sedanje stanje

Pri pregledu sedanjega stanja nas je zanimalo, koliko žensk v Sloveniji je še vedno v nasilnem odnosu in kakšne razloge imajo, da v takem odnosu ostajajo. Prav tako so nas zanimali razlogi, ki so jih navedli, da so odšle iz nasilnega odnosa, če so bile v taki situaciji. Zanimalo nas je, kako so si pomagale, da bi nasilje nad seboj zmanjšale ali preprečile in navsezadnje, kakšno škodo jim je nasilje povzročilo na različnih življenjskih področjih. Če strnemo rezultate, lahko na kratko zaključimo sledeče.

6,9% prebivalk Slovenije je bilo v času izvajanja ankete, spomladi leta 2009, še v nasilnem odnosu. To pomeni, da je bila v nasilnem odnosu približno vsaka 14. ženska v Sloveniji. Med razlogi, da ostajajo v odnosu, je izstopala ugotovitev, da je odhod iz nasilnega odnosa dolg proces. V splošnem so prevladali odgovori, ki kažejo na različne psihološke, čustvene ali odnosne plati odločitve za ostajanje v nasilnem odnosu, za njimi pa razlogi, ki govorijo o zaskrbljenosti anketiranke glede posledic odhoda za otroke in družino. Nezanemarljivi so tudi odgovori, ki govorijo o finančnih in stanovanjskih tveganjih anketirank ter o pomanjkanju osebnih virov. Na drugi strani med razlogi za odhod iz nasilnega odnosa prevladuje spoznanje, da se nasilni partner ni spremenil. Za precejšen delež žensk je bilo stopnjevanje nasilja razlog za prekinitve razmerja. Pomemben sprožilec za odločitev za odhod pa predstavlja tudi možnost trajnejšega umika in trajnejše rešitve stanovanjskega problema.

Ženske, ki doživljajo dolgotrajnejše nasilje – v nasprotju s splošnim prepričanjem – naredijo zelo veliko, da bi preprečile nasilne izbruhe nad seboj in svojimi otroki. Veliko svojega življenjskega časa posvetijo ocenjevanju tveganj in načrtom za svojo varnost.